

ט. אב שמחל על כבודו כבודו מחול, ולכן אם אביו מחל לו שלא יקום מפניו כלל, ואפילו לא פעמיים ביום, כבודו מחול ורשאי הבן שלא לקום מפני אביו כלל, ואף על פי כן אם אביו או אמו נכנסו לחדר, יקום מעט מפניהם ויעשה הידור. ובן שביקש מחילה מהוריו ושתקו, אין זה נקרא מחילה, עד שיאמרו במפורש שהם מוחלים לו. או שאמרו לו כן או בסדר. או שנענעו לו בראשם. ואם ההוגרים חזרו בהם מהמחילה, שוב חייב

בכבודם. (ט)

לעמוד לפניו אפילו מאה פעמים ביום או רק שחרית וערבית, ה"ה שגם לגבי חיוב הקימה מפני אביו שייכת מחלוקת זו. ועיין בערוך השלחן (סעיף כד).

ועיין בשו"ת שבט הלוי (חלק יורה דעה סימן קיא אות ד) שהביא לשון הרמב"ם חייב לעמוד מפני אביו כדרך שעומד לפני רבו. וכתב שלפי מה שכתב הרמב"ם (פרק ו' מהלכות תלמוד תורה) שאין התלמיד רשאי לעמוד מפני רבו אלא רק פעמיים בכל יום שחרית וערבית, אם כן הוא הדין גם לענין כיבוד אביו בקימה, והערוך השלחן נסתפק בזה, ונראה לי כמו שכתבנו. ע"כ. ואנו אין לנו אלא דברי מרן שצריך לעמוד בפני רבו ובפני אביו בכל פעם שנכנסים. וכמו שכתב הש"ך (סיק' לו) שכיון שהשוה מוראו למורא שמים, כדתנן מורא רבך כמורא שמים חייב לעמוד אפילו מאה פעמים ביום, דאטו אם אדם מקבל פני שכינה כמה פעמים ביום לא יהא חייב לעמוד. הרא"ש. ע"כ. ולכן העיקר כדברי מרן החיד"א הנ"ל.

פירש הרב שרצונו לומר דאינו חייב. נוכחו שכתב העוס' בחולין נד. וכן הוא בסמ"ג (סוף עשין ג). וכן כתב הב"ח. וכן יש לדייק מדברי הרמב"ם שהדין הוא גם כשאינו לומד. ומרן החיד"א בברכי יוסף (סימן דמב ס"ק כא) כתב, שאף על פי שהרמב"ם כתב שעומד לפני רבו שחרית וערבית, פסק מרן כהר"ף והרא"ש שהם שוים בזה שאין לדבר קצבה, והיו לאחדים כנגד הרמב"ם. וכתב מרן בבדק הבית שכן פסק גם הרשב"א בתשובה חלק א' (סימן קמד). ולכן דעת מרן לפסוק כהר"ף והרא"ש והרשב"א שחייב לעמוד מפניו בכל פעם, ומשום הכי השמיט הא דר' ינאי בשלחן ערוך. ואף אנן בדין בארץ הצבי ובארץ מצרים, כיון שקבלנו הוראות מרן, צריך לקום תמיד לכבוד רבו. וא"כ הוא הדין לאביו ואמו שחייב לקום בכל פעם. ע"כ. וכ"כ בספר החרדים (פרק ו' ממצוות עשה מן התורה התלויות ברגלים ס"א), וכן הוא בגדולת אלישע (אות יט). ע"ש. וכתב בחיי אדם (כלל סז סעיף ד), שכמו שבדין קימה מפני רבו יש פלוגתא אם צריך

לימוד זכות על אותם שאין מרדקין לעמוד מפני הוריהם

מוראו אין מחילתו מחילה, מ"מ קי"ל דמוראו נמי מחול. וכ"כ בש"ע המקוצר (עמוד נד), שעל זה סמכו אותם המקילין שאינם עומדים בפני הוריהם. ומצינו בכמה מקומות שההלכה מחייבת מצד כבוד, וכתבו הפוסקים שלא נהגו כן מפני שמוחלים, כגון לגבי אבילות של קרובים המתאבלים עליהם, כמובא בכס"מ (פ"ז מהלכות אבל הלכה ד' ד"ה כתב הרמב"ן) ובש"ך (סי' שפו סק"א) לענין המנחמים שיושבים על גבי ספסל, דמסתמא האבל מוחל. ועכ"פ נראה שעדיף לחזור ולהנהיג זאת בזמנינו בפרט, אשר נערים פני זקנים מלבינים, ובן מנבל אב ובת קמה באמה ר"ל. וגם לפי שורת ההלכה כבר העלו האחרונים לדינא דברי הרדב"ז, דאף שאב שמחל על כבודו כבודו מחול, היינו שאינו נענש, אבל אם מכבדו עושה מצוה.

ויש מי שכתב ללמד זכות על אותם שאינם עומדים בביתם מפני הוריהם הנכנסים לחדר, ובפרט בפני האמא שאין הכל רגילים לעמוד מפניה בכל פעם שנכנסת לבית, והיינו משום שבדרך כלל ההורים מוחלים על כבודם. ויתכן שגם סמכו על מה שכתב בערוך השלחן (סעיף כד), דנראה שאם דרים בבית אחד לא שייך קימה מפניו רק בבואו מבית המדרש וכו'. והוסיף, דעל כל פנים כשההורים נכנסים ויוצאים כמו בעת הגשת האוכל בעת שמחה, וכשיקום בכל פעם יכביד עליהם, אולי שם הוי אומדנא דמוכח שישנה מחילה. ובפרט שבמקומותינו אם יעמוד בכל פעם הדבר יראה כמתמיה. ובכל זאת ראוי לבקש מחילתם. ואף שיש אומרים דחייב הקימה הוא מדין מורא, ובמורא אב שמחל על

אב שמחל על כבודו כבודו מחול

את הבן, משא"כ לגבי קימה מפני אביו, דלא חשיב כמבטל מצות עשה. ומהני שפיר מחילת האב. ועיין עוד בשו"ת אגרות משה (חידושי סי' קלז).

וצריך לעיין דלכאורה אם עומד מפניו אחר המחילה אכתי מקיים מצוה, וגמצא שאם אינו עומד מפניו מבטל מצות עשה, ומה תועיל מחילת האב. ועיין בתשובת הרדב"ז החדשות (סי' קסה) דאב שמחל על כבודו לענין קימה מפניו, סגי בהידור. ולכאורה דבריו סתרי אהדדי, דאם גם אחר שהאב מחל על כבודו איכא מצות עשה לכבודו, אם כן למה סגי בהידור, הרי מבטל מצות עשה. וראה להלן ד"ה והנה.

ומה שכתבנו שיקום מעט מפניהם, כן הוא בפירוש רש"י (קידושין לב): דהידור פירושו לנוע מעט כאילו רוצה לקום מפניו. וכתב מרן בשלחן ערוך (סימן רמב סעיף לב) דרב שמחל על כבודו אף שכבודו מחול מכל מקום צריך להדרו. וכן הוא בלבוש (סימן רמב סעיף לב), דאף על פי שמחל על כבודו מצוה על התלמיד להדרו, והיינו לנוע מעט כאילו רוצה לקום מפניו. וכן הוא בערוך השלחן (סימן רמד אות י').

ומה שכתבנו דאף שאב שמחל על כבודו כבודו מחול, צריך הבן להדר מפניו מעט גם כשהוא יחיד עם אביו, הנה בספר כיבוד הורים הנז' הביא בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל, דמה שאמרו רב שמחל על כבודו וכו', הני מילי כשנוכחים שם אנשים אחרים שאינם יודעים מזה, אבל אם אין שם זרים, אין התלמיד צריך להדר לרבו, וכן הדין לאביו. ותמה על זה מהגמרא בקידושין (ל) במחלוקת רב חסדא ורב יוסף, שלדעת רב חסדא הרב שמחל על כבודו, אין כבודו מחול, ולדעת רב יוסף הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. והקשו בגמ' על רב יוסף ממעשה דרבא, שהיה משקה בבי הילולא דבריה ומזג כוס לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע, וקמו מפניו כדין תלמיד בפני רבו, ואחר כך מזג הכוס לרב מרי ולרב פנחס בריה דרב חסדא ולא קמו מפניו, ורבא הקפיד עליהם. וממה שהקפיד עליהם מוכח דסבירא ליה דרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ותירצו בגמ', דאף על פי כן היו צריכים להדרו. והיינו דאף שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול, מכל מקום הידור בעי. ואי נימא דיש לחלק בין כשיש שם אנשים זרים לאין שם אנשים

(ט) בשלחן ערוך (סימן רמ סעיף יט) מבואר, דאב שמחל על כבודו כבודו מחול. וכתב בתשובת הרדב"ז ח"א (סי' תקכד), דאף דאב שמחל על כבודו מחול, אין הבן נפטר ממצות כבוד את אביו ואת אמו לגמרי, ואם מכבד אותו הוי כמכבד איניש דעלמא, או לא. והשיב, דהבן נפטר מעונש אם לא כיבד, אבל אכתי מצוה איכא. וכיוצא בזה כתב בספר החסידים. וכ"ה בתוס' הרא"ש (ב"מ לב). וראה בענין זה, דאב שמחל על כבודו מחול, לעיל פרק א' סוף הערה ג' ד"ה ועיין, והערה י' ד"ה ועוד יש ליישב, והערה יא ד"ה ולכאורה יש לומר. וראה בברכי יוסף (סי' רמ ס"ק יב), ובשו"ת בית אבי ח"ד (סימן קכב). ע"ש.

וכן מבואר בדברי הרמ"ה (בפרק אלו מציאות לב). שכתב, דתניא, מנין שאם אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר שלא ישמע לו, שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבים בכבודי ופריך תלמודא, טעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמורו וכו', והקשה הרמ"ה, היכי סלקא דעתין דעשה דכיבוד אב דוחה לאו, הא אם אמר אביו לא בעינא להאי כבוד מי איתיה לעשה כלל, ובגמרא כתובות (מ) מבואר דעשה דלו תהיה לאשה לא דוחה לאו, משום דאי אמרה לא בעינא ליה מי איתיה לעשה כלל. ותירץ בתירוץ ב', ועוד, אפילו כי אמר לא בעינא שייך עשה, דמכל מקום מצווה הוא בכל דבר אפילו אמר האב לא בעינא. ע"כ. הרי לך בהדיא לפי תירוץ זה דאפילו אמר האב לא בעינא עדיין מצוה איכא, ואם כן לא תועיל המחילה אלא לפטור אותו מהעונש, אבל אכתי מצוה היא. ע"כ.

ובפשטות ביאור דבריו, דקודם המחילה הוי מצוה חיובית שחייב לקיימה, ואחר המחילה הויא מצוה קיומית, שאם מקיימה מקיים המצוה. והיינו, דאף שאינו מחוייב לקום אחר מחילת אביו, אבל אם קם לכבודו מקיים מצוה, דסוף סוף כיבד את אביו, והוי ככל מצוה קיומית. וכעין מה שכתב הגר"ח מבריסק גבי תפלה לדעת הרמב"ן, דאף דליכא חיוב מן התורה להתפלל בכל יום, מכל מקום אם מתפלל מקיים מצוה מה"ת. ובספר כיבוד הורים (עמ' מא) כתב, דהרדב"ז מיירי בשאר דיני כבוד שיש לאב צורך גופו בהם, ובכל זאת מוחל כדי שלא להטריח

י. אם האב מחל לבנו שלא יצטרך לקום מפניו, אם נמצאים שם אנשים אחרים שאינם יודעים ממחילת האב, צריך הבן לעמוד מפני אביו מלוא קומתו. (י)

ועיין בדרישה (סימן רס סק"ד) שהקשה, לפירוש התוס' שפירשו בפרק ב' דסנהדרין (ט.) דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משום דאותו כבוד ניתן מהשי"ת, דדוקא תלמיד חכם יכול למחול על כבודו משום דתורה שלו היא, שנאמר (תהלים א, ב) ובתורתו יהגה יומם ולילה. אם כן כיבוד אב ואם נמי מאת ה' היא, ולמה יכול למחול. ויש לומר, דהנה הטעם דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול הוא משום דעיקר הקפידא של התורה שיראו מפני המלך, שנאמר (דברים יז, טו) שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך, ואם ימחול המלך על כבודו אין מוראתו מוטלת על הבריות, והתורה רוצה שתהא אימת המלך עליהם, מה שאין כן באב דאין הטעם משום יראה, רק כדי לכבד את אביו, ולכן אם רוצה למחול הרשות בידו. נאלא שלפי זה מחילה מועילה רק בדין כבוד ולא בדין מורא. וקימה מפני אביו ואמו הוא מדין מורא.

ואב שמחל על כבודו אם יכול לחזור ממחילתו, נסתפק בזה בשו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן ריח), והעלה שם דאין במצות כיבוד אב ואם שיעבוד הגוף עד שנאמר שמחל על שיעבודו, דאין במצות כיבוד אב ואם וכבוד הרב אלא שיעבוד הבורא, וה' ציוה כדרך שציוה על הנחת תפילין, ואם כן לא שייך כאן גדר מחילה אלא גדר הריני כאלו התקבלתי וזה רצוני. ואם כן אינו יכול כלל למחול על העתיד דדבר שלא בא לעולם הוא. אלא דכ"ז שלא חזר נמשך מחילתו. אבל פשיטא דיכול לחזור ממחילתו. ע"ש. וראה מה שכתב בזה בשו"ת שבט הלוי חלק א' (סימן קיא אות טו). ע"ש.

ומה שכתבנו דבשתיקה לבד לא חשיב מחילה, כן כתב בספר משפטי שמואל, גבי כבוד רבו המובהק, דשתיקה לאו כמחילה דמיא. והובאו דבריו בבית לחם יהודה (סימן רמב סעיף ל"ב).

אחרים, אם כן למה לא תירצה הגמ' כאן בצינעא כאן בפרהסיא, אלא ודאי דאין חילוק בזה.

וע"ש שדייק בן מדברי החזון איש (סימן קנא סק"ב) שכתב, שהטעם שצריך לקום מעט מפני תלמיד חכם, אף שמחל על כבודו, משום שלא יהיה זלזול התורה. ע"ש. וזלזול התורה שייך גם כשהוא בינו לבין רבו לבר. וכיו"ב כתב בדברות משה (פ"ק דקידושין הערה כו) שצריך התלמיד להראות שאינו שמח על שנפטר מחיוב הכבוד לרבו. ע"ש. גם בחידושי הגר"ז על הרמב"ם (פיה מת"ת הי"א) ביאר בדעת הרמב"ם, שיכולים הרב המובהק ותלמיד חכם למחול רק על מצות קימה, ולא על מצות הידור, וחייבים לקום מפניהם מלוא קומתו, מצד מצות הידור. אלא שלדעת ר"י והשאלתות והש"ע יכול הרב למחול על כבודו בזה, והידור פירושו לקום מעט מפניהם ולא מלוא קומתו. ע"ש. ומשמע מדבריו דהרב והאב יכולים למחול על כבודם, אבל לא על מוראם. וע"ש שהאר"ך עוד בזה, והעלה דאף שאב שמחל על כבודו מחול, צריך הבן לקום מפניו מעט, גם כשהוא יחידי עם אביו, ולא בפני אנשים אחרים. ושם הגר"צ אבא שאול זצ"ל דעתו כן.

והנה הרשב"א בתשובה חלק א' (סימן יח) כתב, דהיינו טעמא דלא מברכינן על מצות כיבוד אב ואם, משום דאם האב ימחל על כבודו ויסרב לקבל הכבוד נעקרת המצוה. ומשמע שהבין דלא כהרדב"ז, אלא אחר שמחל נעקרת המצוה לגמרי. ושם דיבר הרשב"א על כבוד של עמידה מפני רבו, ולא על עקירת המצוה באי קבלת דבר. אך י"ל דמה שכתב הרדב"ז דגם לאחר המחילה אכתי איכא מצות כיבוד אב ואם, היינו במחילה שהאב נהנה מעצם הכבוד, רק מכל מקום מוחל לבנו. אבל אין הכי נמי אם האב אינו רוצה כלל בכבוד, ליכא שום מצוה בקיום הכבוד.

אם צריך לעמוד מפני הרואים שלא ידעו שאביו מחל על כבודו

בענין אחר, הא דקפדי הכי בסעודה לפי שדין זה אינו מנהג אלא אותן הדרים בבית הרב דמסתמא עמדו שחרית וערבית, אבל בתלמידים אחרים

(י) והיינו מפני החשד שלא ידעו שהאב מחל לו. וכן מוכח מדברי התוס', וכמו שכתב המהרש"ל בים של שלמה (פ"ק דקידושין סוף סימן עא) וז"ל: והתוס' תירצו

יא. אם כשבא הבן לעמוד אמר לו אביו שב, והבן יודע שאביו יצטער אם בכל זאת יעמוד, נכון יותר שהבן ימנע מלעמוד מפני אביו, ובפרט שרצונו של אדם זהו כבודו. (יא)

יב. אין זה מן הראוי שהבן יבקש מהוריו שימחלו על כבודם שלא לקום מפניהם לעולם, כדי שאחרים לא ילמדו ממנו לזלזל בכיבוד אב ואם, [וגם כדי שהבן לא יהיה בגדר שאינו מצווה ועושה], רק רשאי לבקש שימחלו לו במצבים מסויימים במה שאינו עומד מפניהם. ומכל מקום טוב שכל יראי ה' ימחלו לבניהם על כבודם, שאם לא כן אפילו צדיק גמור לא יוכל להינצל מעבירה זו, וכמה דברים שאדם לא יכול להשמיט מהם, ובדברים אלו המחילה מועילה אף לדיני שמים שיהיה פטור, מכיון שאלו דברים קלים, ועוד שהדבר נגרם על ידי ההורים עצמם. (יב)

תירוצא של התוס' היכא דאמר הרב לתלמידו שאין צריך לעמוד מפניו, מכל מקום בפנים חדשות או היכא דאיכא חשד ואיכא זילותא בדבר, צריך לעמוד מפני הרואים.

חייבים לעמוד אפילו מאה פעמים ביום, "שמא יראה אחר ויחשדם". ואפילו אותן שדרים בבית הרב נמי אם באו פנים חדשות צריכים לעמוד. ע"כ. ואפילו לפי מאי דפירש ר"ב מכל מקום איכא נפקותא בהאי

אם האב מתעקש שבנו ישב ולא יעמוד לכבודו

אם, ונבהלו חכמים בדבר ושאלו לרבי ישמעאל, וסיפר להם המעשה, וציוו לו שיניחנה לעשות רצונה, שבענין זה כך הוא מצות כיבוד. ע"ש. ומינה לנידון דידן שגם כן יש לו לשמוע לאביו. ועיין בשו"ת שער שמעון אחד חלק א' (חלק יורה דעה סימן יב) שכתב מכתב ממרן אאמו"ר שלט"א שכתב, דנכון שהבן ימנע מלקום, כדי שלא יצערנו, וכמו שכתב בספר החסידים (סימן שלט). ע"כ. ושם הביא מה שאמר לו הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל דאף שקיימא לן דאב שמחל על כבודו כבודו מחול, נכון הדבר אם הבן עוסק במצוה כגון יושב ולומר שלא לבטל אותו מלימודו, אבל אם הוא יושב ובטל ודאי שעליו לקיים מצות כיבוד אב ואם. ובפרט מפני הרואים שלא יודעים שאביו מחל לו. ויחשבו שאינו מקיים מצות כיבוד אב ואם. ע"ש.

(יא) הנה קיימא לן דאב שמחל על כבודו, כבודו מחול. וכתבו הפוסקים דבכל זאת אם מכבד את אביו מקיים את המצוה. ולפי זה אם אביו מבקש מבנו שישב ולא יעמוד מפניו, מן הראוי שבכל זאת יעמוד מפניו, דסוף סוף מקיים המצוה למרות שאביו מחל על כבודו. אולם כל זה שייך כשאביו אומר לו זאת בתורת מחילה, אבל אם אביו מצטער בכך שבנו בכל זאת מחמיר על עצמו ועומד מפניו, הנכון הוא שישמע לאביו. שרצונו של אדם זהו כבודו. וכמו שמצינו כן בתוס' קידושין (לא) משם הירושלמי, שאמו של רבי ישמעאל בכל פעם שהיה חוזר מבית המדרש היתה רוחצת את רגליו, והיתה שותה את המים, וכששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כן, היה מסרב בדבר עד שבאה לפני חכמים והיתה קובלת על רבי ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד

אין ראוי לאב למחול תמיד על כבודו

איש (הלכות כבוד אב ואם סימן קס"א) דלא מסתבר דכולן מחלו לבניהם ולתלמידיהן, שאין ראוי לעשות כן. וכן כתב עוד בהלכות כבוד רבו (סימן קנ"א אות ב') דאין ראוי למחול תמיד, דאם לא כן היו כולם מוחלים, והרי מצינו בקידושין (לג.) שר"ש בר רבי ואב"י הקפידו וכו'. אלא משום שמחת נישואין וכו"ב רשאי למחול, אבל גם בכהאי גוונא הידור

(יב) כבר הזכרנו לעיל מה שכתב בספר החסידים (סימן שלא), דאב יכול למחול לבנו שהוא אדם נשוא פנים שלא לעמוד לו וכו', ואם בשביל זה לא יעמוד גם אחרים כנגד אבותיהם ויקלו באבותיהם ובאמותיהם, אז לא ישנה את בנו מאחרים. ע"כ. ומבואר, דאין ראוי למחול תמיד על כבודו, כדי שאחרים לא יקלו בכבוד אבותם. וכן כתב החזון

יג. אף על פי שאין ראוי לבקש מחילה עולמית מההורים שלא יצטרך לקום מפניהם לעולם, מכל מקום פעמים שרצוי לבקש מחילה מההורים שימחלו לו על שאינו קם מפניהם בכל פעם שנכנסים לחדר, וכגון: בבן שהוא רווק ומתגורר עם הוריו, וקשה לו לעמוד מפניהם אפילו מאה פעמים ביום, וכן בן נשוי המתגורר עם הוריו לתקופה מסוימת, וכן בן שעובד עם אביו במשרד, וכן בן שהוא מגיד שיעור לאחרים, ואביו משתתף בשיעור והוא הגבאי באותו מקום, ונכנס ויוצא באמצע השיעור, וכן כשההורים נכנסים ויוצאים בעת הגשת האוכל בשעת שמחה, וכן בן נשוי המתארח אצל הוריו, או שהוריו מתארחים אצלו, בכל אלו האופנים וכיוצא בהם הנכון הוא שיבקש מהם מחילה שלא יצטרך לקום מפניהם. (יג)

יד. אב שמחל על מוראו מוראו מחול. ולגבי צער האב, יש אומרים דאב שמחל על צערו אין צערו מחול. (יד)

טו. אב שמחל לבן קודם שהבן יקל בכבודו, וגם הוא עצמו גרם לכך בהתנהגותו שהבן יקל בכבודו ונתן יד לזה, פטור גם מדיני שמים. ובאופן כזה אין האבא עובר באיסור "לפני עור לא תתן מכשול". (טו)

טז. אין ראוי להורים להטריח את בניהם ולכוין לעבור לפניהם כדי שיעמדו מפניהם, אלא ילכו בדרך קצרה כדי שלא ירבו לעמוד. ולכן אם יוכלו להקיף כדי שלא לעבור לפניהם זכות הוא להם. וכן ראוי לאבא שלא יכנס באמצע השיעור בעת שבנו לומד שם, כדי שלא לגרום להפסק בלימוד באמצע השיעור. ומכל מקום באופן שאי אפשר להם

מיעבד ליה בעי שלא יהא זלזול התורה. ע"כ. ומיהו שלא בידעת הבנים ראוי לכל יראי ה' למחול על כבודם, כדי שלא לעורר קטרוג על הבנים שיהיה בידם עון ביטול כיבוד אב ואם, וראה בספר החסידים (סימן קנב) ובפירוש החיד"א שם (אות מ').

יז. דבכל אלה יש לחוש שמא הבן יעבור על מצות כיבוד אב ואם, ולכן רצוי שיבקש מחילה מהוריו על כך שאינו עומד בפניהם בכל פעם שנכנסים. ואמנם לדעת האשכנזים בלאו הכי אין צריך לעמוד מפני אביו ואמו אלא פעמיים ביום, וכאשר ביארנו לעיל.

יח. ראה להלן בפרק ט"ו, מה שכתבנו בזה.

אב שגרם לבנו להקל בכבודו

טז. כן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן רמ אות יג) וז"ל: ומיהו יש לעורר דלפי מה שכתבנו בסמוך משם ספר החסידים, דאף דכבודו מחול בדיני אדם, אבל בדיני שמים חייב, אם כן מאי משני הש"ס דמחיל ליה ליקריה, הא אכתי איכא עונש שמים, ויש לומר דלפני עור ליכא כי אם כשמתחייב בדיני אדם, אבל כשאינו מתחייב רק בסוג של דיני שמים לא שייך לפני עור, אי נמי דיש לחלק היכא דמחיל

מקמי דקעבר, ועוד נותן אצבע כדי שיעבור על כיבוד אב ואם, להיכא דהוא בשאט נפש עבר על כבוד שחייב ואח"כ אביו מחל, דרב הונא אף בדיני שמים פטור. ובשירי ברכה (סק"ט) ובשו"ת יוסף אומץ (סי' פז) הביא ב' התירושים, וכתב, שתירוץ ב' נוחא טפי. ועוד הוכיח שם מלשון ספר החסידים (סי' קנב) דס"ל כהריטב"א שרבה לא ידע מעיקרא שאביו מחל לו, ודלא כהתוס' שם דס"ל שהודיעו קודם.

מבלי לעבור לפניהם, ורוצים למחול על כבודם כדי שלא יצטרכו לעמוד מפניהם, אין ראוי להם למחול על כבודם תמיד באופן קבוע. [ואמנם כל המגיע לבית כנסת לתפלה או לשיעור תורה, והצבור כבר יושב, בזמן הזה שיושבים על גבי ספסלים מותר לעבור בין הספסלים ולפסוע כדי לישוב במקומו הקבוע לו בבית הכנסת, ואין בזה איסור משום "פוסע על ראשי עם קודש". אבל מאחורי המתפללים היושבים על ספסל, אסור לפסוע על הספסל, דזה הוי דרך שחץ וגאווה. אבל אם פוסע מהר יש להקל]. (טז)

שאלה להורים להטריח את הבנים לעמוד מפניהם

הנ"ל. ובשו"ת יביע אומר חלק ד' (דף רסט ע"ב, חלק יורה דעה סימן יז) בתחלה רצה ליישב על פי דברי הש"ך, דיש לחלק בין זמנם שישבו על הרצפה, לזמננו שיושבים על גבי ספסלים. אולם שוב חזר בו מכח דברי מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"י) שכתב, שגם בזמן הזה הזקן והחכם ילכו בדרך קצרה שלא להטריח, והכי חזינן לרבנן קשישאי דעבדי הכי. וכן דעת הרב יפה ללב חלק ג' (סימן קמד סק"י) שמנהג יפה נהגו במקומו שרב הקהל מקום ישיבתו בבית הכנסת סמוך לכניסתו, כדי שלא להטריח הצבור. ומוכח דסבירא ליה כהחיד"א שגם בזמננו הדין כן. וע"ש באורך בשו"ת יביע אומר מה שכתב עוד בזה.

ולפי הנ"ל יש לבאר בדרך צחות את המשנה בריש מסכת אבות, והעמידו תלמידים הרבה, רצונו לומר שעל ידי שיתעסקו בתורה ותגדלו ותתעצמו בה, תוכלו לגרום לאחרים לקיים מצות והדרת פני זקן, זה שקנה חכמה, שעל ידי שתלכו לידם יקומו מפניכם ויקיימו את המצוה.

ואמנם כל זה לגבי זקן או תלמיד חכם, ויש לדון אם הדין כן גם לגבי אב ואם, דשמא כדי שתהא אימתו על בניו ראוי להטריחם שיעמדו בפניו, ולא להקיף, שלא אמרו כן בגמרא אלא לענין חכם וזקן. ועיין בשו"ת יביע אומר הנ"ל (אות ב') שדן לענין רבו מובהק אם צריך לזוהר בזה, שהרי נאמר בגמרא כתובות (צ"ג) כל המונע תלמידו מלשמשו כאילו מונע ממנו חסד, ואף פורק ממנו יראת שמים. והוא הדין לגדול הדור שהכל חשובים כתלמידיו, וכמו שכתבו התוס' בב"ק (מ"א). ולפי זה יש לומר דמשום הכי אמר לו ר' יוסי בר"ז לרבי אבא הכהן שיחזור ויעבור לפניהם כדי שיקומו מפניו ויזכו ליראת שמים, הואיל והיה חכם מופלג בדורו, ונחשבים כתלמידיו. אבל סתם תלמיד חכם אין לו להטריח

(מז) הנה לענין זקן שצריך לעמוד מפניו מצינו בגמ' קידושין (לג.) רבי שמעון בן אלעזר אומר, מנין לזקן שלא יטריח, תלמוד לומר ויראת מאלוקיך. ואמרו עוד שם, אמר אביי, נקטינן דאי מקיף חיי. [נשאם מסבב דרך אחרת שלא לעבור לפני הצבור, מאריך ימים. רש"י]. וכתבו הטור והשלחן ערוך (סימן רמד סעיף י"א) אין ראוי לחכם שיטריח על הצבור לכיון לעבור לפניהם שיעמדו מפניו, אלא ילך לו בדרך קצרה כדי שלא ידבו לעמוד, ואם יוכל להקיף הדרך כדי שלא יעבור לפניהם, זכות הוא לו. ע"כ. והיינו, דאם יכול להכנס בדרך הפתח ששם הדרך קרובה יותר למקום ישיבתו, חייב לעשות כן. וכן יקיף כדי שלא יקומו מפניו כלל.

ולפי זה הנכון הוא שהחכם או הזקן יקדימו לבוא לבית הכנסת אם יוכל קודם שהצבור יגיע, כדי שלא להטריחם לעמוד מפניו, או שהחכם יכנס לבית הכנסת בשעה שהצבור בלאו הכי עומד, כגון בעת אמירת ברוך שאמר או ויברך דוד וכדומה. ואמנם דעת הש"ך (שם סק"ד) שכל זה בזמנם שהיו יושבים על הקרקע, והוא הדין בכל מקום שישנה טירחא, אבל במקום שיושבים על ספסלים ואין טירחא בדבר, אין קפידא בזה. ומכל מקום לא יכוין לעבור לפניהם כדי שלא יעמדו מפניו. ע"כ.

ולפי דבריו אתי שפיר מאי דאיתא במדרש (במדבר רבה פרק טו סימן יז) אמר רבי אבא הכהן בר פפא, כשהייתי רואה סיעה של בני אדם, הייתי הולך בדרך אחרת, שלא להטריח עליהם, שלא יהיו רואים ועומדים מלפני, וכשאמרתי דברים לפני רבי יוסי ב"ר זבידא, אמר לי, צריך אתה לעבור לפניהם, ויהיו רואים אותך ועומדים לפניך, ואתה מביאם לידי יראת שמים, שנאמר: מפני שיבה תקום ויראת מאלוקיך. ולכאורה הדברים סותרים לדברי הגמ'

אלא דאכתי יש לומר דדוקא זקן ורב אסור לו להטריח, שהרי מטריח את הרבים, שהכל חייבים לעמוד מפניו, אבל באב שאינו מטריח את הרבים אלא את בניו בלבד, מנא לן דאין לו להטריח את בניו. אך מאידך י"ל, דאמאי צריך להטריחו לזמן רב, שהרי הבן צריך לעמוד כמלוא עיניו עד שאביו יגיע למקומו, ואם כן כל שיכול לקצר יש לו לקצר, ומה לי אחד ומה לי רבים, סוף סוף מטריח אחרים.

ומה שכתבנו דאין ראוי למחול וכו', היינו טעמא כרי לזכותם שיהיו בגדר מצווים ועושים, ויזכה אותם במצוה יקרה זו. ואמנם בספר כיבוד הורים כתב גבי כבוד חכם דאין ראוי למחול משום כבוד התורה, דאם לא כן קשה, דלמה אותם חכמים בגמרא היו צריכים להקיף או להכנס דרך פתח אחר, הרי היו יכולים להודיע שמוחלים על כבודם, ואז האנשים לא היו צריכים לטרוח ולעמוד מפניהם. ומשמע מכאן דאין זה ראוי למחול על כבודם, משום כבוד התורה. אבל אם ילכו בדרך קצרה או שיקיפו הרי מעיקרא אינם מחייבים את הצבור לעמוד מפניהם. ע"ש. אך י"ל, דכיון שהם חייבים בשאר הכיבודים, ורק על כבוד דעמידה מוחל להם, אין בזה משום חסרון כבוד התורה. ויש לדחות. וע"ש בשו"ת יביע אומר הנ"ל שהביא מהנצי"ב בהעמק שאלה על השאלות (סימן קא אות ה') שכתב, דאף על פי שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול, זה דוקא לפני תלמידיו שיודעים לזהר בכבוד התורה, אבל לפני המון העם אין ראוי למחול, כי מבטל בזה כבוד התורה. ע"ש. וגם מכאן משמע שאין ראוי למחול על הכבוד בדרך קבע, שגורם לבניו שיזלזלו במצות כיבוד אב. וכן כתב החזו"א (סי' קנא אות ב') שאין ראוי לרב למחול על כבודו בקביעות, וראיה לזה מהגמ' הגו'. ע"ש. וכן הדין גבי אב ובנו. ועיין להלן בפרק י"ב (הערה א'), דמ"מ אין לאב למחול תמיד על כבודו, כיון שעושה אותו לאינו מצווה ועושה.

הצבור שיקומו מפניו, ואדרבה מאן דמקיף חי. ומכל שכן לפי מה שכתב בהגמ"י (פרק ה' מהלכות תלמוד תורה אות ג') שאינו חייב מן התורה לעמוד אלא אם כן הוא רבו מובהק, וכל שאר הידור וכיבוד הוא מדברי חכמים. ולפי זה מסתברא שבסתם תלמיד חכם שאין חיוב לקום מפניו אלא מדרבנן, נכון הדבר שיקיף הדרך למנוע טירחא מהקהל. וע"ש שהביא ראיה שגם הרב המובהק צריך לזהר להקיף הדרך גם מפני תלמידיו, ממה שמצינו במנחות (לג.) שרבי היה לו פתח מיוחד ליכנס בו לבית המדרש, ופירש רש"י, כדי שלא להטריח התלמידים לקום מפניו בשעה שעובר לפניו. ועוד ראיה מהגמרא קידושין שם, שרבי זירא ואביו היו מקיפין, אף על פי שאביו היה ראש ישיבה ומופלג בחכמה [שדינו כרבו מובהק, וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך סימן רמד סעיף י'], ורבי זירא היה גדול הדור, כמבואר בגמ' גיטין (כג.) וא"כ כ"ש לגבי הדין הראשון שיש לו לקצר הדרך שלא יטרחו לעמוד מפניו זמן ממושך.

ומעתה יש לומר שהוא הדין לגבי האב, שאין לו להטריח את בניו, ואף ראוי לו להקיף הדרך כדי שלא יצטרכו לעמוד מפניו. שהרי אינו עדיף מרב מובהק, וכמו שנתבאר לעיל. וכן כתב בספר כיבוד הורים (עמוד מה) דאף על פי שלגבי הדין דמאן דמקיף חי, כתב העיין יעקב, שהטעם הוא משום שנאמר בגמ' שכל תלמיד חכם שאינו קם מפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים, וזה שמקיף מחשש תקלה שמא לא יקומו מקצת מהתלמידים, זוכה לאריכות ימים מדה כנגד מדה, ואם כן לכאורה דבר זה נאמר רק בתלמיד שאינו קם מפני רבו, אבל גבי אב ובנו לא, מכל מקום כל זה לענין להקיף, אבל לענין שצריך לקצר הדרך כדי שלא יעמדו זמן ממושך אין לחלק. וגם באביו שייך ענין זה, כמו ברבו מובהק. ומעתה אין לחלק ביניהם. ואך אינו מובן, דאדרבה בכיבוד אב ואם מפורש בקרא, כבוד את אביך ואת אמך למען יאריךון ימך, וא"כ הוא כ"ש לג"ד שיקיף.

לפסוע על ראשי עם קודש

נראה כמפסיע על ראשן. וסמך ליה ואלה המשפטים, כלומר, אף לשופטים אני מזהיר. ובגמרא יבמות (קד) אמרו, רבי ישמעאל ברכי יוסי אגב יקריה הוה מפסע ואזיל. אמר ליה אבדן, מי שהוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש, אמר ליה אני ישמעאל ברי' יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי. אמר

ומה שכתבנו גבי פוסע על ראשי עם קודש, הנה בגמ' סנהדרין (ח) אמרו, אמר ר' אלעזר מנין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש, שנאמר לא תעלה במעלות וגו', וסמך ליה ואלה המשפטים וכו'. ופירש רש"י, כשהיה המתורגמן דורש היו הצבור יושבין לארץ והמפסיע ביניהן לילך לישב במקומו